

DİK BAYIR

Abbas Sayar

YAYIN NU: 534

EDEBÎ ESERLER: 246

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-975-437-425-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1977 Cem Yayınları

2. Basım: 1984 Can Yayınları

3. Basım: 2002 Ötügen

4. Basım

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Tashih: Gürkan Canpolat

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul - 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötügen Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtil-
diği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde,
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve diji-
tal ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Abbas Sayar; 21 Mart 1923'te Yozgat'ta doğdu. Liseyi (1941) Yozgat'ta bitirdi. Yokluk yüzünden üniversiteye gidemedi. Kısa süreli memurluktan sonra yedek subay oldu. 1945'te İstanbul'da evlendi. Dört sömestr Türkoloji öğrenimi yaptı. Sonra Yozgat'a döndü. 1947'de İstanbul'da, on beş günde bir çıkardığı gazete-yi, matbaa kurarak Yozgat'ta yayınlamaya devam etti. Politikaya girdi, bir süre sonra politikamın çıkar kavgalarına ayak uyduramadı. 1957'de politikadan el etek çekti. Şiir yazmayı sürdürürken, romana döndü. 1970'te *Yılkı Atı* romanıyla ismini duyurdu. *Yılkı Atı*: TRT Roman Başarı Ödülünü (1971), *Çelo*: TDK Ödülünü (1973), *Can Şenliği*: 1975 Madaralı Roman ödülünü kazandı. Gazetecilikle birlik yazın yaşamını yürüttü. Sekizi roman, altısı şiir kitabı olmak üzere on dört yapıtı var. Diğer Yapıtları: *Dik Bayır*, *Yorganımı Sıkı Sar* (öykü), *Tarlabaşı Salkım Saçak*, *Anılarda Yumak Yumak*, *El eli yur, el de yüzü*, *Boşluğa Takılan Ses* (şiir), *Noktalar* (aforizmalar)... Kırk dört yıllık gazetesinde yüzlerce, binlerce başyazı yazdı. 1989'da ikinci kez evlendi, Ayvalık'a yerleşti. Resim, şiir, roman yaşamını Ayvalık'ta sürdürdü. Ankara, Antalya, İzmir ve Ayvalık'a resim sergileri açtı. Ardında, derlenmeyi bekleyen pek çok şiir ve yazı bırakarak 12 Ağustos 1999 tarihinde aramızdan ayrıldı. Mezarı Yozgat'tadır.

Ben söyledim,
Ezrim neye ki Ender
yaptı. Onun heyecanı da o
yaptı. Neyle bu penset olmayı
Manistan bu yaptı olmayı
Ona her yonıyla tezekkür
Anımlar. Bir de bu yapt
dolayısıyla
5. 3. 395
Sant: 2330
Mansur

*"Ayrılığının, yokluğunun acısını her an kıymık kıymık içimde
duyduğum, canımdan aziz, sevgilerin, sevgililerin en büyüğü, ci-
ğer parçam, gönül parçam, yürek parçam, ruh parçam, kardeşim,
cancağızım MUHLİS SAYAR'ın kutsal anısına..."*

BEYDİYAR, Orta Anadolu bozkırını çizgi çizgi yaran, irili ufaklı binlerce dereden birinin kuytusuna oturmuş, orta boylu bir köydür. Sağında, solunda uzanan düzlüklerden bakınca gözükmez. Düzlük, uzayıp gidiyor sanır insan. Ama, bir noktada hemen burnunuzun dibinde biter. Can alıcı, bir uzun yeşil şerit çıkarır göz şenliğinize...

Diklik, “ha babam” dedirtecek türdendir dizlere... Evler, birbirinin sırtına binmiştir. Alttaki evin damı, üsttekinin avlusu düzlüğüne karışır. Bu yüzden de çoluk çocuk kendi küçük ev avlularının önündeki komşu damında oynar çoğu kez. Bu da arada bir; komşular arası nizam şenliği olur...

Bir otuz beş, kırk yıl önce seksenlik Ali Çavuş’a sormuştum:

— Ali emmi, sağda solda bunca düzlük varken ne diye bu çukura gömülmüşsünüz?

İçine çekik gözleriyle kırpık kırpık gülümsemiş, uzun, ak sakalını kaşımış, sonra herkesçe bilinen bilgiçliği ile söze girmişti:

— Aslan yeğenim! Üç eksik beş fazlası ile yaşam seksen. Rahmetlik büyük ağam yüzünde öldü. Araya nurda yatasıca ağamı da koy! Topla, çıkart! Acebim aceb kaç yıl öncelerine varır? Ben bir türlü beceremedim bu işi. Emme akli erikler şöyle bir hesaba vurdular. Büyük ağamın yüz elli yıl öncesini tamı tamına bilmesi gerektiğini söylediler. İşte o rahmetullah anlatırdı. Biz de onunda, on beşinde çoluk çocuk aval aval dinlerdik... “Ben,” derdi, “bu köye geldiğimi bilmem. Ağam, emmilerim çocukmuş o zaman. Dedemiz gelmiş buraya...” O anlatır, ağam, emmilerim dört kulak kesilirlermiş. O, dermiş ki: “Bizim vatanımız, yurdumuz esgeriye yürüyüşü ile buraya sekiz on gün çeker. Biz, eve-

leye geveleye, otura kalka bir aydan fazla yol teptik... Niye mi geldik? Niye mi bıraktık o gözüm, canım araziyi? O yurdu, o yuvayı?..”

Laf buraya gelince yürekten böyücecik bir “of” çeker, “Yavrularım, şu çayımı tazeleyin,” dermiş... Sonra sürdürmüş sözlerini gözleri buğulu:

“Yurt ayrılığı, ölüm ayrılığından ağır. Namus lekesi gibi büyük, Rabbim bize tattırdı. Emme, gâvuruna da murtadına da tattırmasın!..

Eyi dirliğimiz vardı. Malımız, moğalımız, tarlamız, tapanımız, bağımız, bostanımız... Hepsi düzgün. Padişah efendimizin örfü her bir yönde geçerli. Yol boyu derbentler, konaklar, kervansaraylar... Köyümüz de kervan yoluna yakın. Her bir tedarikimiz yerinde. Bahar yaza ayak basarken bir bölüğümüz koyunu, davarı önüne katıp yayla yolunu tutar. Abıhayat sular, misk gibi kekik kokusu. Büyük bir dirilik...

Allah, kulunun rahatını bir denk ayak yürütmüyor. Kaşla göz arası diyemeyeceğim emme, yavaş yavaş ortalığa bir düzensizlik, bir bozukluk geldi. Gün günü aratmaya başladı.

İlkin, bir mal hırsızlığı aldı yürüdü. Yakaladığın hırsız senden yüzlü çıkmaya başladı. Üzerlerine varıp hakkını arayanların kimini yaraladılar, kimini öldürdüler. Millet nereye başvurduysa eli boş döndü. Soygun, talan arttı. Biz, beş on koyunun çalınmasına göz yummaya alışırken, eşirrâ¹ takımı bölük olup ayan beyan saldırmaya başladılar. Bu kez köylünün elli, yüz davarını babalarının malı gibi sürüden ayırdılar. Köylünün canı, tavuk canından ucuza düştü. Padişah efendimizin örfünün lafı bile kalmadı ortada. Kervan yollarını bekleyen derbentler dağıldı. Kuş uçmaz, kervan geçmez oldu yollardan. Yalnız ve

¹ Çok şerliler, çok kötü insanlar.

yalnız dört bir yönde bu erâzil² takımı. Ve gün günü aratan zulumları...

Kimse kimseye saab çıkamaz oldu. Koca köyler elifi bozulmuş hırka gibi dağılmaya başladı...

Sonunda eller gibi biz de çaresiz kaldık. Herkes başının derdine düştü.

Taun hastalığına, sıtmaya, vereme kurban olayım. Bunlar, taundan da kötü. Eşek leşine üşüşmüş kurttan, sinekten de kötü. Biri kalkıyor, bini konuyor...

Direnmek para etmedi. Cümlemizin ömrünü zekâtımıza saysak yine de yetmeyecek. Mal, mülk söğüt ateşi gibi kavrulup gidiyor. Canlarımız tüm Allaha emanet...

Rahmetlik ağam o zaman seksenini aşkın. Gün görmüş, üleş atlamış. Zaten on beş, yirmi yıl eşirrâ takımı ile cenk eden o... Biz de gölgesinde, talimat dairesinde iki adım ileri atıp, bir adım geri çekiyoruz. Örfü ayakta tutuyor bizi...

Bir gün kardaşımı, beni, eniştemi çağırdı mabeynine. El pençe divan durduk. “Oturun” diye el etti. Diz çöktük. “Yavrularım,” dedi, “sizleri vardığım bir karar için seslettim. Bu yüzden hem nasihat, hem vasiyet, hem de ata emridir. Dünyanın dirliği, düzeni kalmadı. Ve de eyi bir günün geleceğine dair ortalıkta heç bir alamet yok. Üstelik, bu fırtına eksileceğe değil, artacağa benzer. Varın, koyun gidin bu topraktan! Yurttan, insanın yüreğini ısıtan araziden ayrılmak kolayına bir iş değil... Ölüm açısından, zulum açısından büyük. Hemi de dertlerin en ondurması... Biliyorum, biliyorum. Emme ciğerimden kan kusakarak bunu söylüyorum. Gidin bu topraktan! Bu toprağın kimseye tekinliği kalmadı. Kalmadı değil, olmam diyesceler bu yurtta yuvada tekinlik bırakmadılar. Çıkarsa, Allah çıkar onlarla başa! Lakin, O’nun da bugünlerde mül-

2 Reziller, namussuzlar, yüzüzler.

küne heç mi heç saab çıktığı yok. Mevla'm razılığından beni cüda bırakmasın. Günahımı bağışlasın. Belkim de kitapların yazdığı kıyamet alametleridir bunlar. Belkim de Mehdi resulün geleceği günler yakındır. Her ne hal ise, siz toparlanın yavaş yavaş!.. Belirsiz, kimseye bildirmeden!.. Bir bölüğünüz yaylaya çıkar gibi koyunu, keçiyi kaçırsın... İnsan malını kaçırmı heç?.. Ya, işte öyle bir gâvur güne geldik. Suçlu gibi, hırsız gibi insanın kendi malını kaçırdığı güne... Yolunuzu, yordamınızı belli ederseniz bu arta kalık köylü milleti de başınıza eşek arısı gibi bela kesilir. Eşkiyanın, haydudun izini bu yana döndürür. Birlik olur, soyar soğana çevirir. Bunların hepsi CELÂLİ...³ Bir o yana dönerler, bir bu yana... Molla, mültezim hepsi birlik... Si-pahisi de eşirranın bir teki. İşlerine gelince düğümler, işlerine gelmeyince çözülü çözülürler. Yine de kabak sizin başınızda patlar. Birine birinden, birine Allah'tan olsun! Başka el açacağımız, "âmin" diyeceğimiz dua kalmadı ortada...

Haraç vere vere, siyaset ede ede, örfülük güde güde bugünleri bulduk. Salur boyunun malına halel getirdiysek de namusuna leke sürdürmedik. Heç bir yakınımın da süre süre levent uşağı olmasını istemem. Sizden geçti ise, çocuklarınızın olmasını istemem...

Padişah efendimizin nefesinin duyulmadığı günler, yıllar uzun sürdü. O taraftan da heç bir fayda gözükmez köylü milletine... Feryat figan, arz-ı hâl. Hepsinin de hasılatını aldık.

"KAÇGUNCULUK"⁴ döneminin sonu gelmiş benzer. Bu arada yakanızı kurtaramazsanız, soy sop figa-

3 Osmanlı Devleti'nde 16. ve 17. yüzyıllarda meydana gelen ve özellikle köylü halkı iktisadi anlamda derinden etkilemiş isyanlar dizisi Celâlîler İsyânları olarak adlandırılır. Celâlî ifadesi ile isyanlara katılanlar kastediliyor.

4 Celâlîler isyanlarının en korkunç safhasını "Büyük Kaçgunluk" devri

nınız ruz-i mahşere kalır. Dertop olun! Yavaşımdan, tilki siyaseti ile toparlanın!.. Kağınlarınızın tekerlerini gavileştirin! Çadırlarınızı, yükünüzü, seklem sepetinizi denkleştirin! Çoluk çocuğunuz bir yola çıkacağınız günü bilsin. Ben de o günü size söyleyeceğim. Benim dileğim, ayağınızın üzengide olması...

Bana gelince; ben bir yanlara gitmem. Hatun ananızla, bir inek, beş on koyunla sürdürürüm dirliğimi... Canımı da alacak güçleri yok ya dürzülerin?.. Geçmişin örfü, Salurluluk evelallah bizi korur. Ahir mezerim atalarımın yanına düşsün. Onlar da göç ile gelmişler buraya. Buradaki son düğümleri ben olayım. Sizin için ise, “dünya yeniden yeniye”...

Ali Ağa sözü burada kendi ağzına aldı:

“Sensiz olur mu?” demiş dip dedem. “Sensiz olur mu?.. Yolumuz, yordamımız, her şeyimiz sensin. Sensizlik, kılavuzsuzluktur. Sensizlik körlüktür. Ya bizimle sen de gelirsin, yoksa biz de yerimizden kıpırdamayız. Bu köy tek bir hane kalsa, seninle birlikte biz de kalırız. Uğrun hırsız gibi bizi kaçırma!.. Sen bilirsin kölesi olduğum ağam! Bizi varlığından cüda bırakma!..”

Rahmetullah celallenmiş: “Töremiz bu? Ve de bu töreyi kimseye bozduramam! Ben kalacağım, siz de gideceksiniz!.. Ayağınıza denk olun!.. İşte o kadar...”

Lafı burada kesip atmış, “Haydin,” demiş, “evlerinize, işlerinize...”

Heç kimse ağız ucunu açamamış. El pençe divan çıkmışlar huzurundan...

Dedem, dip dedesinden duyduklarını bir yere bağlamak istemezdi. O yaşlılığında tatlı tatlı gerinir: “Yaa, işte yavrularım,” derdi. “Gideceksiniz bu yurttan,” demiş. “Bu yurdun gayrik abadı sabadı kalmadı. Bu yurt, kim-

oluşturur. Söz konusu dönemde Anadolu’da yaşayan halk, daha güvenli buldukları yerlere göç etmişlerdir.

seye yar olmaz... Olmaz değil, kimseye yar etmezler. Ser mi bulursunuz, yar mı bulursunuz?.. Bu sizin bileceğiniz, kısmetinizin ayağına takılacak bir iş... Yukarıya!.. Kayseri ilini bir tüketin!.. Yol boyundan bir çıkın!.. Bir peyke, bir köşe bulun!.. Davarınızı otlatacak bayırı olsun! Gerisinden korkmayın... Bir koyun bir insan besisi. Bir koyun, bir adamı dengeler. Onları sıkı tutun!.. Onları çoğaltmaya bakın! Koyun milleti altun ufağı... Koyun milleti bilen elinde Karun'un hazinesi... Koyun azalırsa, dirliğiniz azalır. Koyun biterse siz de kendinizin bittiğini bilin!.. Bu ara, tarla tapan bir şeyler bulursanız onu da el altı edin!.. Yukarılar boş imiş. Bir bölük Ermeni, Rum milleti varmış. Tekleme de Türkmen köyü. Siz de bir boşluk bulup girin aralarına!.. Sıkışın bir yana! Sıkışın dediysem, yeriniz gözden irak olsun! Bir kuytu, bir köşe. Bir uğursuz gelirse karşı koymasın kolay bir yer. Evinizin sırtını dikliğe dayayın! Bir bölümü yamacın suratına girsin. Arkanız pek olsun. Geriniz gavi olursa, cedelleşmeniz kolay olur... Davarı, koyunu ağıl kokusundan pek uzağa salmayın! Keşifçi koyun bir sivrilige! Bir atlı görünse bile tezinden davarı ağılınıza koşturun! Bahar boyu, yaz boyu nerde bir tutam ot bulursanız hazne edin! Sizin ambarınız boş olsa da samanlığınız "kit kit" dolu olmalı... En yaşlınız Temur. Vekilim de o. Sözünden kıl adım öteye çıkmayın... O, sizi çamura batırmaz. Böyüğünü bilmeyen de Allah'ını bilmez."

İşte bizim nur içinde yatasıca dip dedemiz Temur Ağa: "Sensiz olmaz Ağam," dediyse de fayda vermemiş. "Hatırınızı kırdırmadan çıkın yola. Gitmem dedim. O kadar," deyip sözün ardını kesip atmış...

Bizimkiler, çaresiz el altından hazırlanıp ağalarının emrini beklemişler.

Yaza yakın bir bahar günü sormuş: "Hazır mısınız?" "Hazırız," demişler. Yürekleri yana yana... "Öyleyse," demiş, "her ev efradının yarısı yaylaya çıkıyoruz deyip yarı-

nın ilk ışığında yolu tutsun. Önde bir keşifçi. İlk akşam karanlığında da tam ters yola. Yaylayı solda bırakıp sağ yukarı kaysınlar. Ardından da geriye kalanlar bir gece ara ile peşlerine takılsın... Azizler Deresi buluşma yeriniz olsun. Sonra suyun geldiği yöne. Sonra da elinizden geldiği kadar yoldan uzak olun... Issızlığı izleyin. Silâhlarınız da avucunuzun altında... Karşınıza bir musibet çıkarsa önce siyaset eyleyin. Üç beş haraç ile, ufacığından fitre zekât ile belayı başınızdan savmaya çalışın. Yook, olmadı mı? İkiye bölünün. Bir bölüğünüz çoluğunuzu, çocuğunuzu, kağnılarınızı yerine göre sağa kaydırın. Malı, moğalı bir bölüğünüz. Onların işine ilk önce davar gelir. Bir bölüğünü alıp sürmek isterler. Gücünüze göre direnin. Baktınız ki olmuyor. On yirmi bölmelerine göz yumup Çerkez gıvgıvı ile belayı başınızdan atmaya çalışın..."

Mülayim mülayim, merhametli merhametli çatılmış kaşları. Kucaklamış her birini gözleri buğulu. Fıraklı fıraklı, parça bölük ayrılmışlar köyden. Gözleri dört açık. İzbeden, kıyidan yol almışlar günlerce...

Çingene göçüne dönmüş yolculukları. "Çadır kur. Çadır topla..."

Lafı uzatmaya ne gerek? Ova, dağ, tepe, bayır... Allah'tan bir musibete, bir belaya rastlamamışlar. Süre süre ıssızlıkta bu dik çukuru, dip çukuru bulmuşlar. Dik yamacın düzlüğe bakan yanları yarım otlak. Sağ sol tüm bir boşluk. Allanın tek bir kulu yok görünürlerde...

İndirmişler yüklerini, çıkınlarını. "Hak'tan hayırlısı" deyip Türkmen çadırlarını mohkemce kurmuşlar...

"Başa gelen çekilir" derler. Hele şu insanoğlu hangi bir mihnete muhanete, zuluma alışmıyor ki? "İnsan it canlı". Yalanı, yanlışı yok bunun...

Her bir çile, her bir zorluğa "Baş üstümüzde yerin var" demişler. Boyun eğmişler. Amme kırılmamışlar, bozulmamışlar, dağılmamışlar.

Dört beş hane, elli atmış nüfus taşı taşa, başı başa koymuş. Sırtı dikliğe kömülü evlerini yapmışlar yan yana. Evlerin bir yanı ağıl...

O aralık keşifçiler göndermişler dört bir yöne. “Nerde ne var? Nerde köy, nerde kent? Ahval-i âlem ne?”

Sonunda avuçları gibi öğrenmişler sağı solu... Kendileri gibi kaçguncuların sığındığı çukurlar. Yer yer kaya kovuklarını yurt yuva edinmiş beş on hane... Düzlüğün öbür yüzünde birkaç saat aralıklı Ermeni köyleri. Tekleme Rum köyleri... Köyler büyük, dirlikli. Sanki Celâli taununa uğramamış... Demircisi, kömürcüsü, bakkalı çakkalı hepsi teknil...

Şaşırp da kalmışlar bu Ermeni, Rum milletinin dirliğine.

Dip dedem rahmetlik Temur Ağa günlerden bir gün atını üzengilemiş. Bulmuş keşifçilerin tarifledikleri Ermeni köylerden birini. Hani, bize de uzak değil. Bakmış, dedikleri gibi kırk elli hane. Yönü yordamı düzgün...

Sormuş, soruşturmuş. Bulmuş köyün ileri gelenini. Kim mi köyün ileri geleni? Kim olacak? Papaz. “Selam”ı çökertmiş papaz efendiye. Papaz: “Buyur” etmiş. Yedirmiş, içirmiş. İş, söze, sohbeta kalmış. Dedem bir bir anlatmış olanları. Başlarına gelenleri. Sonra da: “Siz bu dirlikte nasıl kaldınız?” diye sormuş. Papaz gülmüş: “Birader efendi gardaşım,” demiş. “Dünya ufacak bir bahçe. Çiğ, kırağı düşünce bahçede ağaç, sebze ne var ise hepsinin üstüne birden düşer. Emme, daldaki cevizi, ayvayı vuramaz, haşlayamaz. Lakin, armudu çürük muşmulaya çevirir. Dipte kabağın, kavunun, karpuzun varsa hoşaf eder. Lahanaya, pırasaya, turpa vız gelir, vız gider. Biz, cevize, ayvaya, lahanaya, pırasaya, turpa benzemişiz. Siz ise muşmulaya dönmüş armuda, kavuna, karpuzaya... Sizin, Türkmen milletinin, Müslüman milletinin birbirine ettiğinden helbette biz de çok çektik. Zulüm değirmeninizin dönmediği